

İSLÂM HUKUKUNDA HAYVANLAR YARARINA VAKIFLAR VE VAKIF MEVZUATIMIZDAKİ ÖNEMLİ BİR EKSİKLİK

Prof. Dr. İsmet SUNGURBEY

İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi
Medenî Hukuk Öğretim Üyesi

Sayın Prof. Dr. Hüseyin HATEMİ "Önceki ve Bugünkü Türk Hukukunda Vakıf Kurma Muamelesi" adlı eserinde (İstanbul, 1969), S. 124, not 29'de İslâm hukukunda "bağımsız olarak sırf hayvanlar için yapılmış vakıflar" olarak şu örnekleri vermektedir.

"Zengi oğlu Mahmûd Nureddin (1) ihtiyar, yaşlı hayvanların yayılmaları için temelli otlak olmak üzere Dımaşk'ta (Şam'da İ.S.) arazi vakfetti (Abdurrahman AZZAM. Ebedi Risalet, çeviren: H. H. ERDEM. İstanbul 1962. S. 105.)"

"Büyük bir ticaret şehri olan Sivas'da kuşlara vakıf yapacak kadar hayır duygusu ileride idi. (O. TURAN. Selçuklular Tarihi ve Türk İslâm Medeniyeti, Ankara 1965, S. 297); aynı meâlde: F. KÖPRÜLÜ, Vakıf Müessesesi VD II S. 13"

Ömer Nasuhi BİLMEN merhum da, «Hukuk-ı İslâmiyye ve Istılâhât-ı Fıkhiyye Kamusu» adlı anıtsal yapıtında (İstanbul, Cilt 4, S. 174/175 No. 114'te "Vakıfların Nevileri ve Tarihçesi" başlığı altında, 4'te), şu bilgileri veriyor,

"Kervansaraylar, hastahaneler, müslümanların defn edilmeleri için hazîreler, makbereler, zaif

(1) "Zengî oğlu Nüreddîn Mahmûd" (Nüreddîn Mahmûd bin Zengî) olacaktır; Sayın Doçent Dr. Ramazan ŞEŞEN'in "Salâhaddin Devrinde Eyyübiler Devleti" adlı değerli yapıtında (İstanbul, 1983), s. 34 ve sonrasına bkz. Sayın ŞEŞEN, şu bilgileri veriyor. "562 yılında Dimaşk'a gelen İMÂDEDDİN EL-KÂTÎB'e göre, Salâhaddin, Nüreddîn'in en büyük emirlerinden ve yardımcılarından biriydi. Nüreddîn, sefer ve hazar zamanında onu yanından ayırmaz, onunla sık sık cevân (polo) oynardı. Salâhaddin, bu oyunda çok mâhirdi. (... İBNI UNAYN, aşağıda zikredilen beytinde Salâhaddin'in topal olduğunu söyler...) (s. 34 ve not 5.) "Salâhaddin, bütün konularda Nüreddîn'in yolunun bir tâkipçisi ve onun giriştiği eserlerin tamamlayıcısı olmuştur. Onun şahsiyeti üzerinde en büyük etkiyi Nüreddîn yapmıştır (Sana'l-Bark el-Şâmî, I, 56: "Salâhaddin dindarlık, nâmusluluk, nezâhet, uyanıklık, hükümdarlık âdabı, devlet idâresi hususlarında Nüreddîn'in yolunu tâkib etti. Meziyetlerinin esaslarını ondan aldı. Kendi devrinde zikredilen konularda en büyük zirveye ulaştı.").

Nüreddîn'in ihtiyar, yaşlı hayvanların yayılmaları için temelli otlak olmak üzere arâzi vakfetmiş olması da, yukarıdaki bilgileri doğrulamakta ve bu hükümdarın ne kadar ince düşünceli, yüksek karakterli olduğunu ortaya koymakta, sayın üstad Ömer Nasûhi BİLMEN merhûmun aşağıya dercolunan parçasındaki deyişle "kalbindeki lûtf ve keremin, rikkaî ve merhametin güzide bir timsâli mesâbesinde bulunmaktadır."

hayvanların otlayıp beslenmeleri için mer'alar, çayırlar.

Bunlar da ehl-i islamın kalblerindeki lutf ve keremin, rikkat ve merhametin birer güzide timsâli mesâbesinde bulunmaktadır."

Sayın üstad, ne güzel söylüyor:

"Bazı vâkıfların mücerred müsâdere korkusundan dolayı mallarını vakf etmiş olduklarına kaail olmak, doğru bir düşünce olmasa gerekir. Zamanımızda kendi servetlerini beşeriyetin gözlerinden akan ihtiyaç yaşlarıyla tenmiye eden ve yüzlerce yoksul, bedbaht insanı ihya edecek miktardaki bir parayı, bir gecelik eğlenceleri uğrunda feda etmekten çekinmeyen nice kimseler görülüp dururken, artık varlarını yoklarını bütün cemiyetin şahsî istifâdesine tahsîs etmiş olan zâtlar hakkında beyhude yere yanlış kuruntularda, hükümlerde bulunmak elbette muvâfık görülemez.

Eğer o zatların malları hayırlı olmasa idi, böyle Allah yolunda bezl edilmiş olmazdı buyurulmuştur. El-gibta o hayırperver zatlara! Rahmetullahi aleyhim ecmain." (BİLMEN, adı geçen yapıt, s. 174, No. 113 sonu.)

Sayın Doçent Dr. Abdülazîz BAYINDIR'ın "İslam'da Hayvan Hakları" adlı değerli incelemesinin sonunda "C) Osmanlıların hayvanlarla ilgili uygulamaları. (...) 2) Hayvanlara yapılan vakıflar." başlığı altında da şu bilgi verilmektedir.

"Birçok hayır yollarına vakıflar yapmış olan ecdadımız, hayvanların bakım ve beslenmesi için de vakıflarda bulunarak, kendilerine bunca hizmetler sunan bu yaraıklara karşı bir kadirşinaslık örneği vermişlerdir. Bazı müelliflerin tesbitlerine göre, zayıf hayvanların otlayıp beslenmeleri için mer'alar ve çayırlar vakf etmişler (Ömer Nasuhi BİLMEN, a.g.e., Cild IV, s. 175), kış aylarında kuşların beslenmesi, hasta ve garip leyleklerin bakım ve tedavisi, hayvanlara gıda ve su verilmesi için vakıflar kurmuşlardır (Halim Baki KUNTER, Vakıflarımız, Mülkiyeliler Birliği Mecmuası, yıl 1966, sayı 4, s. 7; aynı müellif, Türk Vakıfları ve Vakfiyeleri Üzerine Mücmel bir Etüd, İstanbul 1939, s. 7.)

Ne yazık ki, bugün arşivlerimizde bulunan onbinlerce vakfiyeden çok az bir kısmı okunduğu için (1a), hayvanlar yararına yapılmış olan bu vakıflar tam olarak tesbit olunamamaktadır. Bu konuda elde edebildiğimiz bir örnek olarak, Vakıflar Genel Müdürlüğü Kültür ve Tescil Dairesi Başkanlığı'ndaki 1959 numaralı defterde, sahife 488, sıra 360'ta kayıtlı İzmir'in Ödemiş ilçesinde Abdullah oğlu Mürselli Hacı İbrahim Ağa'ya ait 1330 hicri (1911 miladi) tarihli vakfiye suretini sunuyoruz:

"... Emmâ ba'dü işbu tahrir-i kitâb ve mûcib-i tastîr-i hitâb oldur ki Aydın vilâyet-i celîlesi dâhilinde kâin İzmir Sancağı kazâlarından Ödemiş kasabası mahallâtından Hacı Ömer Ağa Mahallesi ahâlisinden Mürselli Hacı İbrahim Ağa b. Abdullah, Meclis-i Şer'i Şerif-i şâmihül-îmâd ve mahfel-i dîn-i münîfi râsihü'l-evtâdda zikr-i âtî vakfına li-eclî't- tescîl ve li-itmâmi emri'l- vakfi ve't - tekâmîl mütevellî nasb olunmağla tevliyeti kabûl eden oğlu Hacı Bayram b. merkum Hacı İbrâhim mah-

Nüreddin'in yaptığı bu vakfın ne kadar mahalline masrûf ve hayırlı bir vakıf olduğunu anlamak için değerli yazar Abbas SAYAR'ın hurdası çıkarılınca kadar çalıştırılıp sömürüldükten, halk deyimiyile "hurada beygiri" haline getirildikten sonra aç-susuz ölüme terk edilen ve "yılık atı" denilen atların vahşi doğadaki ölüm-kalım savaşlarını anlatan, televizyon filmi olarak da gösterilmiş bulunan "Yılık Atı" adlı trajik romanını okumak yeterlidir (1986 yılında UNESCO tarafından Fransızcaya çevrilip yayımlanmasına karar verilmiştir.)

(1a) Vakıflar Genel Müdürlüğü Kültür ve Tescil Dairesi Başkanı Sayın İbrahim ATEŞ, bu bildirimiz üzerine yaptığı değerli konuşmasında, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'ndeki vakfiyelerin yarısının okunduğunu müjdelemiştir.

zarında ikrâr-ı sahîh-i şer'i ve itirâf-ı sarîh-i mer'i edüp zikr-i âti vakfın sudûruna deĝin silk-i milk-i sahîhimde münselik Kino karyesi altında kâin tarafları Kinolu İbrahim b. Abdullah ve Rahîm b. Mehmed ve Hacı Kâmil b. Abdullah ve Kayaroĝlu Alîm zeytinliĝi ile mahdûd mahall-i muayyende gars eylediĝim yüz otuz sak ve yine Mürselli karyesi civârında Davudoĝlu yeri demekle ma'rûf nâm mahalde vâkı tarafları Hacı Kara Hasan ve Keresteci Hacı Mehmet zeytinliĝi ve Öksüz Çay ile mahdûd gars eylediĝim altmış sak ki, cem'an yüz doksan sak zeytin eşcarlarım (2) ve atyeb-i mâl ve enfes-i menâlimden ib'âz ve kemâl-i imtiyâz ile mümtâz eylediĝim nakden kırkbin kuruş hasbeten lillahi'l-müteâl ve taleben limerzâti'llahi fî külli'l- ahval vakf-ı sahîh-i şer'iyy-i müebbed ve habs-i sarîh-i mer'iyy-i muhalled ile vakf ve habs edüb şöyle şart ve ta'yin eyledim ki zikr olunan eşcârlar mehmâ emken islâh ve ta'mûr olunub menâfi-i semerâtın senevî hâsıl olan mahsûlât ve meblaĝ-ı merkum onu kırk sekiz para hesâbı üzere alâ vechi'l-helal istirbâh oluna ve dahi mâl-i vakf-ı mezkûr zâyi olmak ihtimâli olan kimesnelerden hazer olunub ol makule kimesneler ile muâmele olunmaya ve dahi rehn-i kavî ve kefil-i melî ve vakt-i hâcette ikisinin biri olmadıkça verilmeyüb bi-avni'llahi Teâlâ ber vech-i meşrûh hâsılât-ı mezkûre ile ribh-i mezkûrdan beher sene kasabai mezkûrede kâin Yenicâmi'-i şerîf civârında ve müceddeden binâ ve ihyâ eylediĝim sebilhâneye ber vech-i mu'tâd Haziran ibtidâsından Ağustos gayesine kadar yevmiye idâreye kâfi kar vaz' oluna ve müracaât eden ibâdullah kar ve suyundan müstefid olalar ve yine kazâ-i mezkûr hapishânesinde mahbûs olanlara kezâlik mâh-ı mezkûr zarfında beher hafta Cum'a ve Pazartesi akşamları birer denk kar verile ve yine YENİ CÂMÎ-İ ŞERİF-İ MEZKÛRDA MÛCÂVİR KALAN LEYLEKLERİN EKİLLERİ Y ÇÜN SENEVİ YÜZ KURUŞ VERİLE ve yine câmi'-i şerîf-i mezkûrda beher sene mevlîd-i şerîf kiraât oluna ve ba'de mesârifihi mezkûrlardan fazla her ne kalur ise mütevellî'ye verile ve dahi mürûr-i eyyâm ve kürûr-i a'vam ile vakfa fütûr ve gallâta kusûr terettüb edüp şerâit-i mezkûre müteazzir olur ise vakf-ı sâlifü'l-beyân mutlaka vakfa ircâ' oluna..."(3)

Sayın Veysel AKPINAR'ın "Batı ve Biz" adlı kitabında da (İstanbul 1977, s. 33/34) bu konuda şu bilgi verilmektedir,

"Osmanlı toplumunda yardımlaşma öylesine yaygın, şefkat ağı öylesine geniştir ki (Türk düşmanı olarak nam yapmış bir avukat olan) Guer'in kayıtlarına göre bir ucu hayvanlar âlemine, öbür ucu bitkilere kadar uzanmaktadır. Osmanlılar sahipsiz hayvanları beslemek için vakıflar kurmuş, ücretli adamlar tutmuşlardır. Bu adamlar sokak başlarında kedilere, köpeklere et dağıtırlar. Guer'e göre "Bu hayvanlar o sadakaya alışmış olduklarından, besicilerin seslerini duyar dıymaz hemen sokak başına koşarlar." (4)

Sadaka sisteminden, şefkat müessesesinden bitkiler de yararlanmaktadır. Guer bunu da kaydetmeden geçemez:

"Kısır ağaçların kuraklıktan kurumamaları için işçilere ücret verip sulanmalarını temin edecek kadar kaçık Müslümanlara da rastlanır."

Bu dereceye varan sevap mefhumunu, böylesi geniş, şefkat sistemini aklına sığdıramayan

(2) Önceki hukukumuzda göre, müstehiku'l-kal olmayan ağaçların yersiz, yani yerden ayrı olarak vakfı sahihdir. (Bkz. SUNGURBEY, Medeni Hukuk Sorunları, Cild III, İst. 1976, s. 23 ve sonrası.)

(3) Öğrencilerimizden sayın Avukat Abdurrahîm KARSLI, bu vakfiyede sözü geçen Mürselli köyüne halk arasında "Mursallı" dendiğini, bu vakfın mütevellîlerince yönetildiğini ve bu yıl sakatlanıp göçmemiş iki leyleğe bakılmakta olduğunu bildirmek lutfunda bulunmuştur; burada kendisine teşekkürü borç biliriz.

(4) Halk arasında bilindiği gibi, bu hayvanlar, kendilerini seveni bilirler, tanırırlar. Hattâ, pek şaşılacak şeydir, o yoldan her gün geçen birçok taşıtın arasından kendilerine yiyecek getiren otomobilimizi kapalı dönmelerin ardından daha görmeden motorunun sesinden tanıyıp ona doğru bir koşudur koparırlar.

Batının avukatı, kendi ölçüleriyle mes'eleye bakınca, ancak "Kaçık" demek suretiyle işin içinden sıyrılabilmıştır.

Düşünürsek: Bugün Türk toplumunda parayla ağaç bakımı yaptıran bir vatandaşa biz de rahatlıkla aynı damgayı vurabiliriz..."

Sayın yazar, nerede yayımlandığını hatırlayamadığı bir incelemesinde de, Polonyalı seyyah Simon'un notlarında, Osmanlılarda kimsesiz hayvanları koruyup bakmak, göçmen kuşların göçmelerine yardımcı olmak(5), hattâ kurtlar gibi vahşi hayvanların dahi kışın açlık işkencesi çekmemeleri

(5) Hollanda, Danimarka, Polonya, İsveç gibi sanayileşmiş ülkelerin, göçmen kuşlardan olan leyleklerin elektrik ve telgraf telleri, fabrika baca ve dumanları, zehirli tarım ilaçları, çeşitli çevre kirlilikleri vb. gibi nedenler yüzünden yaralanmaları, zehirlenmeleri, ölmelerinden dolayı artık bu ülkelere gelmemesi ya da pek az gelmesi karşısında, esenlikle göçmelerine yardımcı olacak birçok önlemler aldıklarını gazeteler yazmaktadır.

Bizde ise, ünlü öykücü SAİT FAİK, "Son Kuşlar" adlı kitabının bu adı taşıyan öyküsünde, Burgaz adasında sonbaharda birtakım canavar ruhlu heriflerin, saka, florya, iskete gibi, minicik ötücü göçmen kuşları ökselerle yakalayıp öldürerek zıkkımlandıklarını anlatarak şöyle demektedir:

"... Birer damlacık etleriyle birer tabiat harikası olan kuşları toplarlar, hemen dişleriyle oracıkta boğarlardı. Ve hemen canlı canlı yolarlardı.

Hele bir tanesi vardı, bir tanesi (...) Konstantin isminde bir herifti. Galatada yazıhanesi vardı. Zahire tüccarıydı...

O esmerle sarışın arası isketelerin bir damlacık etlerinden yapacağı pilavın hazzıyla pırıl pırıl yanan krom dişleriyle nasıl koparırdı kuşun imiğini bir görseydiniz...

... Bin tanesi 250 gram et vermeyen sakaları, isketeleri, floryaları, aralarına karışmış serçeleri gökyüzünden birer birer toplardı...

... Zaten kuşlar da pek gelmiyor artık. Belki birkaç seneye kadar nesilleri de tükenecek. Her memlekette kaç tane Konstantin Efendi var kimbilir?..."

(İnsanın yüreğini parçalayan bu feci sahneler, büyük yazarın "Kayıp Aranıyor" adlı romanından televizyon filmi yapılan aynı adlı filmde de canlandırılmıştır.)

Bu katliâm, İstanbul'un çeşitli semtlerinde bugün de sürmekte, yasak olmasına karşın canavar ruhlu birtakım herifler, Kasım ayı gelince, renkleriyle, ötüşüyle dünyanın en güzel, en özgür yaratıklarından olup, İstanbul'dan Kasım'da geçtikleri için İstanbullularca "Kasım sakaları" denilen o minicik, o güzelim saka kuşlarını, floryaları, isketeleri ağlarla tutarak ya katletmekte, ya da kuşların esir pazarlarında satarak ölünceye kadar kafeslerde çürütmekte, ne yazık ki belediye de bu faciaya seyirci kalmaktadır.

Ünlü romancı YAŞAR KEMAL de, "Kuşlar da gitti" adlı yapıtında, İstanbul'un Florya-Şenliköy semtindeki katliamları anlatmaktadır.

Bu canavarlıklar karşısında, Türkiye Hayvanları Koruma Derneği, geçen yılın Kasım'ında "Cumhuriyet" gazetesinde yayımlanan yazısında, belediye yetkililerine feryadlarını şöyle duyurmaya çalışmaktadır:

"Mevsim itibarıyla göçmen kuşların yurdumuzdan geçiş yaptığı şu günlerde bazı kişilerin çıkar sağlamak amacı ile gerek Av Kanunu'nun ve gerekse Türk Ceza Kanunu'nun âmîr hükümlerini hiçe sayarak (Saka-Florya-İspinoz-İskete) gibi tutulması, avlanması ve satılması yasaklanmış bulunan kuşları satmak amacı ile ökse, tuzak ve ağlarla tutarak çoğunun ölümüne sebep oldukları, geri kalanları da gayri insani

için dağlara yiyecek bırakmak yolunda vakıflar yapıldığı(6), Karaman'da bir mescidin yanın da bazı kimselerin et kebabı yaparak kedi ve köpeklere dağıttıklarını hayretle müşahede ettiği yolundaki bilgilere de yer vermiştir.

Ayasofya Müzesi Müdür Yardımcısı değerli tarihçi yazar aziz dostumuz sayın Şinasi BAŞEĞMEZ de, Bursa'da kimsesiz zavallı sokak kedilerinin açlık işkencesi çekmemeleri için onlara ciğer dağıtılması yolunda vakıflar yapıldığını, bu vakıflar uyarınca vaktiyle ciğerci Amavutların sınıklara taktıkları ciğerleri sokak sokak dolaşarak zavallı hayvanlara dağıttıklarını bildirmek lûtfunda bulunmuştur. Burada kendisine teşekkürü borç biliriz.

Hacı Evhad'ın Yedikule'de vakfettiği Mimar Sinan eseri camide, vakfiyesi uyarınca yakın zamanlara kadar, kedilere hergün kırk takım ciğer dağıtıldığına da burada işaret etmek isteriz.

Sayın Üstad Ömer Nasuhi BİLMEN merhum, şöyle diyor:

"Hayvanlara zulmün cezası ağırdır. Çünkü hayvanların Hak Teâladan başka yardımcı, müdâfii yoktur.

"Allah Teâlâ'dan başka yardımcı bulunmayanlara zulm edenler hakkında ise Hak Teâlâ'nın gazabı pek şiddetli olacaktır." diye buyurulmuştur." (Bkz. BİLMEN, Büyük İslâm İlmihâli, İstanbul 1986, s. 436).

Sayın Doçent Dr. Abdülaziz BAYINDIR'ın yukarıda anılan "İslâm'da Hayvan Hakları" adlı değerli incelemesinde belirttiği gibi, *"Ne yazık ki, bugün arşivlerimizde bulunan on binlerce vakfiyeden çok az bir kısmı okunduğu için, hayvanlar yararına yapılmış olan vakıflar tam olarak tesbit olunamamaktadır."*

Yardıma muhtaç kimsesiz hayvanların haklarını yemek gibi pek büyük bir vebâl altında kalmamak için, Vakıflar Genel Müdürlüğü'nce bir yandan bu vakfiyeler taranıp hayvanlar yararına yapılmış vakıflar tesbit olunarak aynen yerine getirilmeli, öte yandan da bu tesbit işi tamamlanıncaya kadar Vakıflar Genel Müdürlüğü ve Vakıflar Bankası'nın bütçelerinden her yıl ayıracakları uygun fonlarla yardıma muhtaç kimsesiz hayvanlar için park ve barınaklar kurularak bu hayvanların bakımı, aşılması ve gereken ölçüde kısırlaştırılması sağlanmalı, ayrıca gene bu amaçla belediyelere, hayvanları koruma demek ve vakıflarına arazi tahsis olunmalı, paraca yardım da yapılmalıdır.

Hayvanlar yararına yapılmış vakıflardan hayvanların bu yoldaki yararlanma hakları da Vakıflar Kanunu'na eklenecek şöyle bir maddeyle yasal güvenceye bağlanmalıdır;

"Vakıflar Genel Müdürlüğü ve Şer'iyye Mahkemeleri Sicilleri arşivlerindeki vakfiyeler taranarak hayvanlar yararına yapılmış vakıflar ve konulan şartlar tesbit olunup aynen yerine getirilir.

şartlar içinde teşhir ederek özellikle (Fatih Camii avlusu, Mısırçarşısı arkası, Ümraniye civarı, İstiklal Caddesi'nde Ağa Camii civarında ve kuşcu dükkanlarında) sattıkları, derneğimize yapılan şikâyetler üzerine derneğimizde de tesbit edilmiş olmakla, mevzuat hükümleri muvacehesinde yakalanmış bulunan bu hayvanların azat edilmesi ile faillerinin de adalete teslim edilmeleri yolunda gerekli işlemin yapılmasını saygılarımızla rica ederiz."

(6) Atalarımızın bu eski geleneğini, uygar ülkeler şimdi uygulamaktadırlar. Sayın yazar Neclâ SEYHUN, "Hayvanlara Karşı İşlediğimiz İNSANLIK SUÇU Hiç Bitmeyecek mi?" başlıklı yazısında (Cumhuriyet gazetesi, 2.8.1987, s. 14), bu konuda şöyle diyor:

"(Uygar Ülkelerde) çetin kışlarda yaşamlarını sürdürebilmeleri için havadan yiyecekler atıyorlar dağlardaki, ormanlardaki hayvanlarına..."

Bu tarama ve tesbit işleri tamamlanuncaya kadar, Vakıflar Genel Müdürlüğü ve Vakıflar Bankası bütçelerinden her yıl ayrılacak uygun fonlarla, yardıma muhtaç kimsesiz hayvanlar için park ve barınaklar kurularak bu hayvanların bakımı, aşılması ve gereken ölçüde kısırlaştırılması sağlanır.

Bu amaçla, belediyelere, hayvanları koruma dernek ve vakıflarına arazi tahsis olunur, paraca yardım da yapılır.”(7)

TARTIŞMA

BAŞKAN — Efendim, çok teşekkür ediyorum.

Program gereğince Hocamıza soru sorma veya açıklamalar yapma imkânımız var. Arzu edenlere söz vereceğim.

Buyurun Sayın ATEŞ

İbrahim ATEŞ — Sayın Hocamızın, atalarımızın, insanların ötesinde diğer canlılara da yönelik vakıflar kurduğunu belirten değerli konuşmalarından dolayı kendilerine teşekkürlerimizi arz etmek ve bir-iki eklenti yapmak için huzurunuzda geldim.

Türk büyüklerinden, 400 üncü ölüm yıldönümü münasebetiyle törenler yaptığımız büyük insan Mimar Sinan, kurduğu vakfiyesinde Köyü olan Ağırnas'ta yaptırmış olduğu çeşmesinin hemen yakınında ve oldukça önemli mümbit bir araziye, çeşmeye su içmek üzere gelen hayvanların, itilip kakılmadan rahat bir şekilde su içmeleri ve dinlenmeleri için, büyük bir arazi parçasını, vakfettiğini okuyoruz. Bunu bir ek olarak arz etmek istiyorum.

Bir de Sayın Hocamız, konuşmalarında, canlıların da ötesinde, bitkilere yönelik vakıflar da kurulduğunu beyan buyurdular. İsabet ettiler. Bendeniz görevim icabı vakıf belgeler üzerinde yaptığım araştırma ve incelemeler sırasında, Ödemiş'te kurulan enteresan bir vakfa rastlamıştım. Burada, bir vakıf kurucu atamız, Türk tarihinde önemli olan çınarın korunması, Ödemiş'te büyük bir çınarın korunması ve bu çınarın dibinde eştirmiş olduğu kuyunun hizmete açık tutulması için, aynı bölgede, çınarın olduğu yerde, birkaç yüz ağaçlık incir bahçesini vakfettiğini vurguluyor. Çınarın bakımının sağlanması ve çınarın dibindeki kuyudan gelip geçen vatandaşların soğuk ve leziz su içmelerini temin etmek ve bunu devam ettirmek için birkaç yüz ağaçlık incir tarlasını vakfettiğini vurguluyor.

Bunları arz etmek üzere huzurunuzda geldim. Teşekkür ederim efendim.

BAŞKAN — Teşekkür ederiz İbrahim Bey.

Buyurun Sayın ÖNGE.

Prof. Dr. Yılmaz ÖNGE — Sayın Hocamıza, böyle bir konuyu dile getirdikleri için teşekkür borçluyuz.

Vakıfla uğraşp ta, böyle hassas konulara temas etmemek mümkün değil. İnsanî cephemizin de önemli bir tarafını teşkil ediyor, hayvanlarla veya diğer canlılarla ilgili vakıf şartları.

Efendim, bendenizin dile getirmek istediği şu: Tespitlerimize göre, 16 ncı yüzyıldan itibaren büyük vakıf eserlerinin cephelerinde, küçük kuşlar için yapılmış "Serçesaray, kuş köşkü veya kuş evi" adıyla bilinen minyatür yapı süslemeleri var. Mesela Kanunî Sultan Süleyman zamanında yapılan meşhur Büyükçeşmece Köprüsü'nde -malumunuz Sinan'ın eseridir-, İstanbul'da Yenica-

(7) Bu konuda geniş bilgi için, basılmakta olan şu kitabımıza bakılabilir: "Öldürttüğümüz Hayvan Dostlarımız, Biz İnsanları Bağışlayınız! (Hayvan Hakları)"

mi'de, daha sonra Üsküdar'da Sultan Selim Camii'nde, Ayazma Camii'nde bunların fevkalâde güzel örnekleri var, gayet ince işlenmiş. Sadece camilerde değil, birçok vakıf eserinin cephesinde, bu kuş evlerini görüyoruz.

Bunlar belli ki bir vakıf anlayışıyla ortaya çıkıyor, dekoratif değil; çünkü bir kısmı hâlâ kullanılıyor. Mesela, Laleli Türbesi'nin cephesindeki kuş köşklerinde, hâlâ kuşlar ikâmet ediyor. Bunlarla ilgili acaba vakıf kaydı mevcut mu? Bunu merak ediyorum, ben bunu bilmiyorum. Eğer, böyle bir kayıt bulunabiliyorsa, fevkalade güzel olur.

Bunu hatırlatmak için söz almıştım, teşekkür ediyorum efendim.

BAŞKAN — Teşekkür ederiz Sayın ÖNGE.

Buyurun Sayın ÖZER.

Doç. Dr. Attila ÖZER — Efendim, Sayın Hocama çok teşekkür ederim, bizi birçok konuda aydınlattı.

Yalnız, bir noktayı hatırlatmak istiyorum, Sayın Hocam, vakıfların temelini teşkil eden vakfiyelerin çok az bir kısmının tercüme edildiğini buyurdular. Bizdeki kayıtlara göre, 26.798 vakfiye mevcut. Şu anda, bunun yüzde 50'den fazla kısmı latin harflerine çevrildi. Meal olarak da çevirisi yapıldı. Bu işleri yapmak için, pırl pırl, öğrenci diyebileceğim, fakültelerden yeni mezun olmuş, çoğunluğunu kızların teşkil ettiği, arkadaşlarımız var. Bunlar amatör bir ruhla, profesyonel değil, amatör bir ruhla çalışıyorlar. Kendilerine, burada, bu vesileyle teşekkür ediyorum. Bunların tercüme ettikleri, bugünkü konuşma lisanına çevirtilen bu metinleri, yine o tarihte Başbakan olan Sayın Reisicumhurumuzun lütuflarıyla bize Arşiv Fonu'ndan ayrılan 580 milyon lira parayla mikrofilm ve mikrofişe kaydetmek üzere teşebbüse geçtik. Son anda teknik bir arıza oldu, şu anda o da gideriliyor. Bunları okuyucuların, araştırmacıların bilgilerine açmak amacıyla, 15 monitör alındı. Sayın Genel Müdürlüğümüzün teşebbüsleriyle bir vakıf enstitüsü kurarak Türk ve yabancı araştırmacıların bilgilerine sunacağız.

Bizlerdeki problem o değil efendim. Bizdeki problem: Sayın bilim adamlarımızın, af dileyerek söylüyorum, arşive inerek araştırma yapma alışkanlığının az olması. Yoksa, arşivlerimiz açık. Oraya inerek, tozun toprağın arasında araştırma yapan elemanın az olduğu kanaatindeyim. İnşallah ben yanıyorum.

Teşekkür ederim efendim.

BAŞKAN — Teşekkür ederiz.

Buyurun Sayın Hocam.

Prof. Dr. İsmet SUNGURBEY — Efendim, Sayın Attila ÖZER'e çok teşekkür ederim. Memnun oldum, yarıya yakını yeni harflerle çevrilmiş.

Fakat, dikkat buyurulursa, bendeniz yalnız Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nden söz etmemiştim. İstanbul Müftülüğü'nde, Şerî Meseleler Komisyonu Başkanı Doç. Abdülaziz BAYINDIR arkadaşım ve dostumdur. Bir de, Şerî Siciller Arşivi'nde onbinlerce vakfiye var ki, bunların da taranması, yeni harflere çevrilmesi gerekir. Genel Müdürlükteki bu çalışmalar çok şayanı şükran, ondan kuşku yok ve hepimizi çok sevince boğdu. Fakat, gönül ister ki, Şerî Sicillerdeki vakfiyeler de taransın.

Arzım buydu efendim, teşekkür ederim.

BAŞKAN — Teşekkür ederiz.

Buyurun Sayın ATEŞ.

İbrahim ATEŞ — Efendim, vakıfların yasal dayanağı ve vakıf varlığının belkemiği niteliğinde olan vakfiyeler üzerinde yapılan ve yapılacak olan araştırmalar, vakıf hukuku açısından olduğu kadar tarihî, sosyal, coğrafi ve benzeri yönlerden de büyük önem kazanmaktadır.

Sayın Genel Müdür Yardımcımızın verdikleri bilgilere ek olarak arz etmek istiyorum, Hocamız, İstanbul Şeri Siciller Arşivi'nde de birtakım vakıf belgelerin bulunduğunu haklı olarak beyan ettiler. Biz, bundan 6, 7 yıl önce birkaç elemanımızı görevlendirerek İstanbul Şeri Siciller Arşivi'nde vakıfla ilgili vakfiye ve benzeri ne kadar döküman, belge varsa, bunların taramasını yaptık, tespitini yaptık. Ancak, asıl olan, vakıfla ilgili belgelerin tümünün, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'ne intikal etmesidir. Zira, vakıfla ilgili belgelerdir, vakıf mevzuatı, vakıf hukuku onun içindedir. Fakat, birçok belgeler, Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü Arşivi'nde, Topkapı Sarayı Arşivi'nde, Şeri Siciller Arşivi'nde, belediyelerin, diğer kurumların benzeri arşivlerine intikal etmiş belgeler var.

Biz, zamanın Devlet Bakanının imzasıyla girişimde bulduk. Maalesef, Kültür Bakanlığı'ndan almış olduğumuz cevapta, bu belgelerin Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne intikal ettirilemeyeceği yolunda görüş aldık. Ancak, son yıllarda Sayın Genel Müdürümüzün değerli destek ve katkılarıyla kurduğumuz mikrofilm ünitesi sayesinde, orjinallerini alınamasak dahi, diğer kurumlardaki vakıf belgelerin, inşallah mikrofilmlerini, mikrofişlerini alıp, Genel Müdürlüğümüze kazandırma imkânını bulacağız.

Sayın Hocamız ÖNGE'nin bir sorusu oldu, vakıf eserlerin duvarlarında yapılan kuş saraylarıyla ilgili kayıt bulunup bulunmadığını sordular. Biz, şu ana kadar vakıf belgeler üzerinde yaptığımız araştırmalarda, böyle bir kayda rastlayamadık. Ancak, tüm hayvanlara yönelik vakıfların temelinde, Hazreti Peygamberin bir Hadisi Şerifinin yattığını görüyoruz. O da şudur: Buyurur ki sevgili Peygamberimiz, *"Her canlıya, her yüreği ıslak olan varlığa yapılan hizmet ve iyilikte, Allah katından ecir ve mükâfat vardır."* Bu Hadisi Şerif doğrultusunda, vakıf çalışmalarını yürüten atalarımız, insanların da ötesinde kuşlar ve diğer hayvanlara yönelik birçok vakıflar kurmuşlardır.

Arz ederim efendim.

BAŞKAN — Teşekkür ederiz Sayın ATEŞ

Buyurun Sayın ALTAN.

Mustafa Haşim ALTAN — Efendim, önce Vakıflar Genel Müdür Muavini Sayın Attila Bey'e ve Vakıflar Kültür ve Tescil Dairesi Başkanı İbrahim Bey'e teşekkür ederim. Burada soracağım soruya, bir yerde cevap vermişlerdir.

Birincisi: Arşivlerimizde mevcut olan vakfiyelerin tümünün henüz elden geçirilmemesi, burada işlenen konunun bazı yönlerinin kapalı kaldığının bir işareti olsa gerek.

İkinci konu ise: İbrahim Bey'in, Hazreti Peygamberin bir Hadisi Şerifine değinmiş olması, bu konuya, vakfiyeler açısından da ayrı bir önem kazandırmıştır.

Benim burada, Sayın İsmet Hocamıza acizane olarak tevcih edeceğim soru: Konuşmasını baştan beri izledim. Konuşmalarında daha ziyade Batıya yönelik kültürel çalışmalara ağırlık vermişlerdir. Halbuki, burada işlenen konu, İslâmiyetin esası olan evkaf meselesidir. Ben öyle arzu ediyordum ki, bize daha çok evkaf üzerinde, evkaf konusunda araştırmalarına yönelik bilgiler versinler; İslâmdan kaynaklanan bazı belgeleri de, bu Avrupa belgelerinin yanısıra eşdeğer olarak ortaya koyunsunlar.

Her şeyden evvel, biz vakfı tarif ederken, menfaati ibadullaha ait olmak üzere, bir mülkün Allah Rızası için temlik ve temellükünden ibaret olduğu üzerinde vakıf kaidesi vardır. Açık ve sarıhtır.

Şimdi, Sayın Hocamın, Ahkâmü-l Evkaf esaslarında hayvanlara yönelik ve biraz evvel izah et-

tikleri açıdan bir kaideleri, bir izahları varsa, ben şahsen o yönde aydınlanmayı arzu ediyorum.

İkincisi de, Avrupa'da hayvanlara gösterilen itina ile İslâm ülkelerinde hayvanlara gösterilen itina arasında çok ince farklılıklar vardır. Çok af buyurunuz, köpeklere karşı, kedilere karşı, yataklarına alacak kadar, köpeklerine vizon kürkleri diktirecek kadar bir eğilim içinde olan **mantalitenin** yanı sıra, arz ettiğiniz gibi, atların otlatılması için yapılan vakıflar da vardır. Acaba, sırf atları yedirmek için midir, yoksa o savaşlarda, fetihlerde araç olarak kullanacakları atlara bir meta, bir zemin hazırlamak amacıyla mıdır? Yani, demek istiyorum ki, vakfın faydasına mı işaret ediliyor; yoksa, vakfın buradaki kaidesine mi değiniliyor?

Benim arz edeceğim sualler bunlardır. Bu konularda aydınlatırsanız memnun olacağım. Teşekkür ederim.

BAŞKAN — Teşekkür ederiz Sayın ALTAN.

Buyurun Sayın AĞÜNDÜZ

Doç. Dr. Ahmet AĞÜNDÜZ — Değerli misafirler, benim, Sayın Hocamın verdiği izahatlara tamamlayıcı mahiyette bazı katkıları olacak.

O da şu: Benden önceki konuşmacılar ve değerli Hocam, daha ziyade tatbikattan misaller verdiler. Ben bir Türk hukuk tarihçisi olarak şunu ifade ediyorum ki: Bu konu, hem İslâm Hukuku'nda, hem de Türk hukukunda uzun uzadıya tartışılmış ve nazariyatta da neticeye bağlanmış. Mesela, bu konuda iki ayrı görüş var:

Birinci görüş, Hanefi hukukçularının dışındaki, başta Şafi ve Hambeli hukukçuları olmak üzere, sair İslâm hukukçularının görüşü. Bunlar diyor ki, "*Hayvanlara, müstakil ve bağımsız olarak vakıf yapılması caizdir; ancak, yapılacak vakfın hangi hayvanlara sarf edileceğinin belirtilmesi gerekir. Yani, mevkufun aleyh dediğimiz, vakıftan yararlananların tespit edilmesi, tayin edilmesi, vakfın gayesiz duruma düşmemesi için, gereken tedbirin alınması şarttır*"

Ben, sadece, XIII. üncü asırda yaşamış olan Şafi hukukçusu İmam Nevevi'nin 20 küsur ciltlik İslâm hukukuyla alakalı eserinde, birbuçuk sayfayı hayvanlara ve diğer cansız varlıklara yapılacak vakıfların meşruiyetini tartıştığını ifade etmekle yetinmek istiyorum.

İkinci husus da şu: Hanefi hukukçuları da, aynı kanaati benimsiyorlar; fakat, yaklaşımları farklı. Onlar diyorlar ki, "*Vakfın amacında kurbet...*" sevap ve ibadet kastının titizlikle üzerinde duruyorlar. Diğer hukukçular diyor ki, "*Masiyet olmayan her şey vakfın gayesini teşkil edebilir*" Ama, Hanefi hukukçular daha titiz davranıyor. Osmanlı tatbikatında ve Türk hukukunda da bu durum tercih edilmiş durumda. İmam-ı Azam tarafından şöyle bir tespit getiriliyor: "*Umumi ihtiyacın ifadesi demek olan örfe bağlanmıştır bu mesele*" deniliyor. Yani, müstakilen hayvanlara yapılan vakıfların da, bir örf haline gelmesi halinde caiz olacağını ve bunun asla gayrimeşru olarak ilan edilemeyeceğini ifade ediyorlar.

Ayrıca, vakfın menfaatlerinin "*İbadullahı, yani Allah'ın kullarına...*" denilirken. Bu, "**Allah'ın kullarına**" tabirinin içinde, hayvanların da dahil olduğunu ifade etmek istiyorum.

Kısaca, hem Hanefi Mezhebinin dışındaki bütün İslâm hukukçularının görüşüne göre, hem de Hanefi Mezhebi içinde -ki Türk Hukuk tarihinde bu görüş esas alınmıştır- uzun uzadıya bu konu nazarı planda da tartışılmış ve biraz önce tatbikattan verilen misallerin meşruiyet dayanağını da bu izahlar teşkil etmiştir.

Saygılarımla arz ediyorum.

BAŞKAN — Teşekkür ederiz.

Buyurun Sayın DÜRRÜOĞLU

Ayhan DÜRRÜOĞLU — Efendim malumlarımızdır, Hazreti Mevlana hayvanlarla ilgili fevkalade fıkralar, hikâyeler dile getirmişlerdir. Ki, La Fontaine'e bunlar örnek teşkil etmiş, bu temel üzerine bütün dünyanın hayran olduğu Fabllar meydana getirilmiştir. Küçük çocuklarımızın yararlanması bakımından, Vakıflar Genel Müdürlüğümüz tarafından, bu Fabl mahiyetindeki Hazreti Mevlana'nın hayvanlarla ilgili bölümünün bastırılmasını rica ediyorum.

Bu meyanda, Evkaf Nezaretî'nin, eskiden mevcut olan matbaasının yeniden ihyasını rica ediyorum.

Bu meyanda, Sayın İbrahim Beyefendi'nin dedikleri gibi, yalnız arşivlerde olmayan, aynı zamanda bizim gibi mütevellilerde bulunan mikrofilme alınacak evrakların da kuyudattan çıkarılmasını veya televizyon kanalıyla duyurulmak suretiyle ellerinde bu tarzda evraklar bulunan kişilerin de, Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne müracaatları ve mikrofilmlerini vermeleri sağlanmalıdır. Bunu öneriyorum.

Çok teşekkür ederim.

BAŞKAN — Teşekkür ederiz.

Buyurun Sayın Hocam.

Prof. Dr. Semavi EYİCE — Ben bir-iki not ilave etmek istiyordum. Demin, çeşitli vakfiyelerin toplandığı, hiç değilse mikrofilm olarak toplandığı söylendi. Bu sevindirici bir haber. Fakat, az önce konuşan hanımefendi bir noktaya işaret etti, şahıslarda birçok şeyler var, vakfiyeler var. Onların da toplanmasına çalışmak lazım.

Bu vesile ile bir hatıramı söyleyeyim burada, aşağı yukarı 40 yıl kadar önce, Rahmetli Reşat Ekrem KOÇU'nun İstanbul Ansiklopedisi bürosundaydık. Bir akşam, bir zat geldi. Elinde gayet müzehhep nefis bir vakfiye, Sokollu Mehmet Paşa Vakfiyesi, Azapkapıdaki cami ile vesaire ile ilgiliydi; yani, son derece kıymetli bir vakfiye. Bir şahıs elindeydi. Sonra ne oldu bu vakfiye bilmiyorum. Yani, böyle bu durumda olanlar var.

Diğer bir hatıram, Almanya'da bir Ermeni tarafından satılmış bir vakfiye, Kösem Mahpeyker Sultan'ın Vakfiyesi. Almanya'da satılmış, bir Alman'ın eline geçmiş, ondan bir başka Alman'a geçmiş ve şimdi zannediyorum Alman arşivlerinin birinde. Yani, demek ki, Avrupa'daki arşivler eğer araştırılırsa, bazı böyle şeyler bulmak mümkündür. Bunun yanı sıra da, bazı kütüphanelerimize kitap olarak girmiş vakfiyeler var. Mesela, yine ben böyle bir sanat tarihi araştırması sırasında tesadüf ettim, Kızlarağası Abbas Ağa'nın vakfiyesi doğrudan doğruya kitap olarak Topkapı Sarayı Kütüphanesi'ne girmiştir. Arşivinde değil, kütüphanesindedir. Yani, bu hususa da dikkat edip, bu bakımdan bir tarama yapmak yerinde olacak kanaatindeyim.

Teşekkür ederim.

BAŞKAN — Teşekkür ederiz Sayın Hocam.

Efendim vakti geçirdik. Şimdi son sözü cevap arz etmek üzere Sayın Hocama veriyorum.

Prof. Dr. İsmet SUNGURBEY — Efendim, bir arkadaşım, eski evkafa ilişkin noktaya ağırlık vermediğim için bir eleştiride bulundu, öyle anladım yanlış anlamadımsa. Halbuki, benim buradaki tezim şudur: Bu konuşmalar içinde gürültüye gitmemesini isterim. Diyorum ki, bütün vakfiyeler taranmalı. Ecdadımızın hayvanlara yaptığı vakıflar, hayvanlar yararına koştuğu şartlar, aynen yerine getirilmelidir. Bunlar bizim için hayvanlara karşı bir borçtur. Bu iş yapılana kadar da, uygun bir fon kurularak, imkânlar ölçüsünde sahipsiz hayvanlar için hayvan parkları ve barnakları kurul-

malıdır. Benim asıl tezim budur. Amiyane tabiriyle bunun gürültüye gitmemesini isterim; bir yasa maddesi haline getirilmesini isterim. Çünkü, Vakıflar Genel Müdürlüğü, eski vakıfları yöneten kuruluştur. Eski vakıflar ise, kurbet kastıyla yapılmış, Tanrı'ya yaklaşmak kastıyla, ibadet kastıyla yapılmış vakıflardır. Allah diyor ki, "*Bana kul hakkıyla gelmeyin*" E, bu hayvan hakları, daha aciz insanların haklarıdır. Onların haklarını yemeyelim, çiğnemeyelim. Bu büyük bir vebaldir.

Ben bu hususta uyarıyorum. Benim asıl tezim budur. Zannederim, beni eleştiren arkadaş için de bu, yeterli bir cevaptır.

Bir noktayı daha aydınlatayım. Sordular, "*Cihata gitmek, at yetiştirmek için mi bu?..*" Hayır, Zengifoğlu Nurettin Mahmut'un yaptığı vakıf, münhasıran, yaşlanmış, insanlara hizmet etmiş, bitkin düşmüş hayvanlar için yapılmış bir vakıftır. Yoksa, savaş amacıyla at hazırlamak için yapılmış bir vakıf değildir. Bunun ne kadar isabetli olduğunu anlamak için, Abbas Sayar'ın "*Yılkı Atı*" adlı romanını okumanızı salık veririm. Hayvanları kullanıyorlar, kullanıyorlar, hurdası çıkıyor, buna halk deyimiyle "**Hurada Beygiri**" diyorlar. Ondan sonra bunu dağlara, bayırlara bırakıyorlar ne olursa olsun diye, işte o romandaki, televizyonda da filmi oynamıştır, o hayvanların karlarla, tipilerle soğukla, açlıkla savaşları gösteriliyor. İşte Zengifoğlu Nurettin Mahmut'un düşüncesinin inceliği ve yaptığı vakfın ne kadar mahal ile masruf olduğu burada görülmektedir.

Hepinizi saygıyla selamlarım.

BAŞKAN — Teşekkür ederiz efendim.